

Rytų aukštaičių vilniškių savivertė: tarminio kalbėjimo prestižas ir stigmatizavimas

Šie - 2023-ieji - metai Lietuvoje paskelbti Aukštaitijos metais, nes prieš 700 metų pirmą kartą paminėtas Aukštaičių žemės vardas. Tai didžiausias Lietuvos etnografinis regionas, kurio raida yra tiesiogiai susijusi su Lietuvos valstybingumo įtvirtinimu, nes Aukštaitija yra Lietuvos karaliaus Mindaugo žemė. Lietuvos Respublikos Seimas, paskelbdamas Aukštaitijos metus, atkreipė dėmesį, kad šis regionas „išsiskiria didžiule etnokultūrine įvairove ir unikaliomis per amžius išsaugotomis vertybėmis“ (<https://e-seimas.lrs.lt/>). Viena svarbiausių kiekvieno regiono vertybių yra gyvybinga vietos gyventojų tarmė. O ar gyvybinga aukštaičių tarmė? Ar aukštaičiai noriai kalba tarmiškai? Ar aukštaičių tarmė turi prestižą?

Jolita URBANAVIČIENĖ, Lietuvių kalbos institutas

PASAULIOLIETUVIS.LT

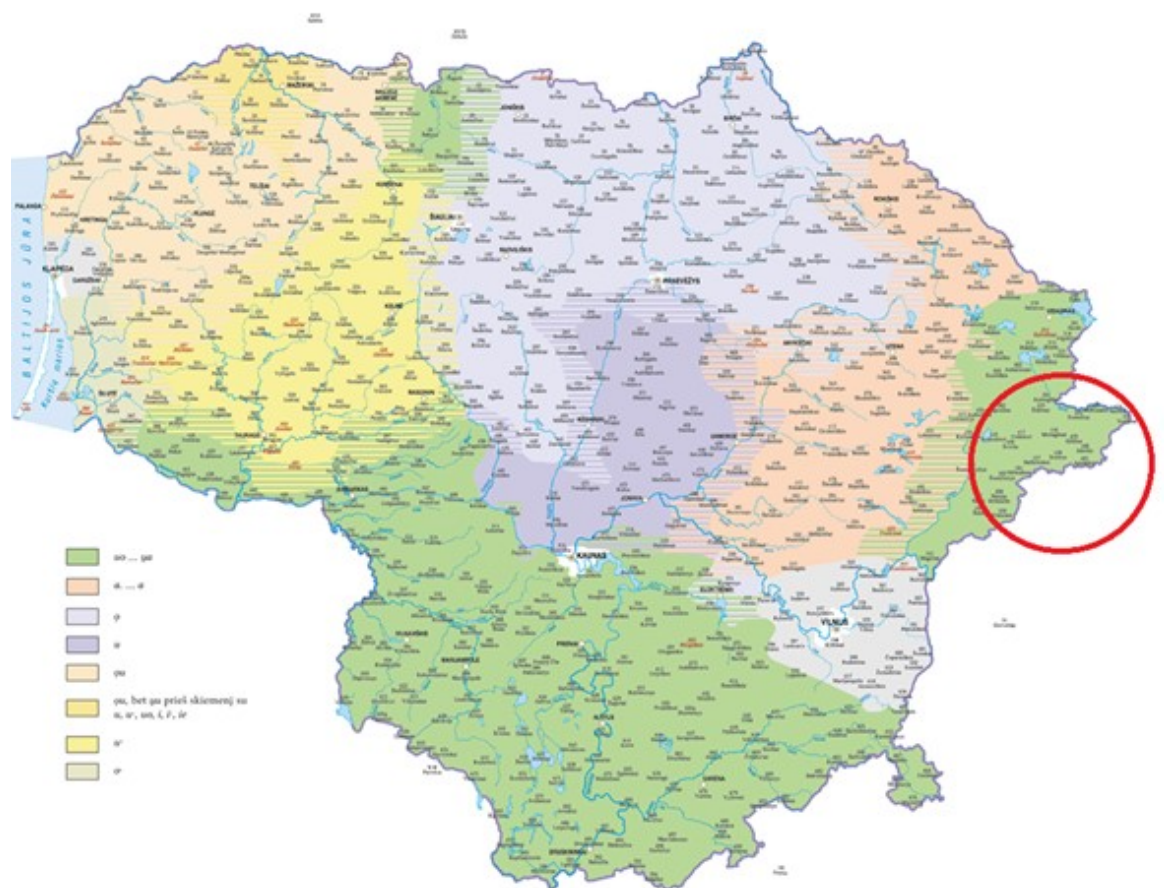
Tarminio kalbėjimo prestižas ir tarminės nuostatos. Vokiečių kalbininkas, bendrosios kalbotyros pradininkas Wilhelmas von Humboldtas dar XVIII a. teigė, kad tautos kalba reprezentuoja tik jai būdingą pasaulio vaizdą (vok. *Weltansicht*). Tiriant kalbą galima pažinti tautos pasaulėžiūrą, charakterį. Lenkų kognityvinės etnolingvistikos mokyklos kūrėjas Jerzy Bartmińskis yra pastebėjęs, kad kalba ne tiek daro įtaką pasaulio pažinimui, kiek atskleidžia tam tikros kalbinės bendruomenės pasaulio ir kultūros suvokimo būdą (Bartmiński 1986, 18). Todėl tyrėjai tiria kalbinės bendruomenės narių kalbos variantus bei jų kalbines nuostatas, kad galėtų prognozuoti kalbinių kodų kaitą, jų ateities perspektyvas.

Tarminių kodų gyvybingumą galima nustatyti ištyrus jų vertinimą iš tarmės vartotojo pozicijų. Viena vertus, tarmės vartotojo kalbinės nuostatos gali atrodyti subjektyvios, kita vertus, jos atstovauja viešajai nuomonei, visuotiniam vertinimui, nes, kaip teigia amerikiečių antropologas Muriel'is Saville'is-Troike'as, kalbinės nuostatos nėra pasirenkamos asmeniškai – jos susiformuoja veikiamos sociopolitinių veiksnių (Saville-Troike 1990, 181–182). Sociopolitiniai veiksniai analizuojami į tarminius punktus žvelgiant iš trimatės perspektyvos: *geografinė erdvė + socialinė erdvė + kultūrinė erdvė*. Lietuvių kalbos tarmių tyrimai rodo, kad visi šie parametrai svarbūs interpretuojant tarminių kodų kaitos scenarijus (Aliūkaitė, Jaroslavienė, Meiliūnaitė 2014, 57, 61).

Kalbinių nuostatų stebėjimas gali papildyti kalbinio elgesio stebėjimo duomenis, kurie laikytini svarbiausia medžiaga kalbos variantiškumui, jos kaitai ir raidai suprasti, įvertinti ir prognozuoti. Šiame straipsnyje pristatomas tyrimas, analizuojantis rytinės Aukštaitijos dalies – rytų aukštaičių vilniškių – tarminės nuostatos: gyventojų tapatinimąsi su vietos dialektais, vilniškių tarminių ypatybių savistabą bei tarmės vartotojų savivertę. Tarminės nuostatos koreliuoja su estetiniu tarminio kalbėjimo vertinimu, taip pat su socialiniu prestižu: „grąžios“ kalbinės atmainos paprastai esti ir prestižinės (Edwards 2006, 324–331), o „pernelyg didelis“ tarmiškumas gali būti stigmatizuojamas, nes vengiama nutolimo nuo prestižiniu laikomo standartinio varianto (Ramonienė 2017, 102–103).

Empirinė tyrimo medžiaga. Straipsnyje analizuojami du rytų aukštaičių vilniškių (RAV) patarmės vertinimo aspektai: tarmės vartotojų požiūris į savo kalbėjimą (kaip RAV atstovai vadina patys save, kaip apibūdina savo kalbėjimą) ir tarmės vartotojų požiūris į kaimyninius dialektus (kaip RAV vadina kaimynus, kaip apibūdina jų kalbėjimą). Informantų buvo klausiama ne apie pačius kalbos variantus (kas juos lemia, kur jie egzistuoja, koks jų vaidmuo), bet apie vietinių kalbos variantų vertinimą, t. y. tiriamos kalbinės nuostatos. Tyrime remiamasi „Lietuvių kalbos atlaso“ (LKA) rytų aukštaičių vilniškių 34 punktų, esančių Švenčionių ir Ignalinos rajonuose, medžiaga (žr. 1 pav., punktų sąrašą žr.: XXI a. pr. lietuvių tarmės 2014, 405–438). Surinkti anketinio tipo duomenys (sociolingvistinį LKA punkto klausimyną sudarė Daiva Aliūkaitė ir Laima Kalėdienė^[1]). Didžioji dalis tirtų punktų priskiriami kaimiškoms vietovėms arba miesteliams, tik keli iš jų (Švenčionys, Švenčionėliai) laikytini miestais. Iš vieno punkto apklausta po 6–7 informantus, kurie atstovauja vyresniajai (nuo 51 m.),

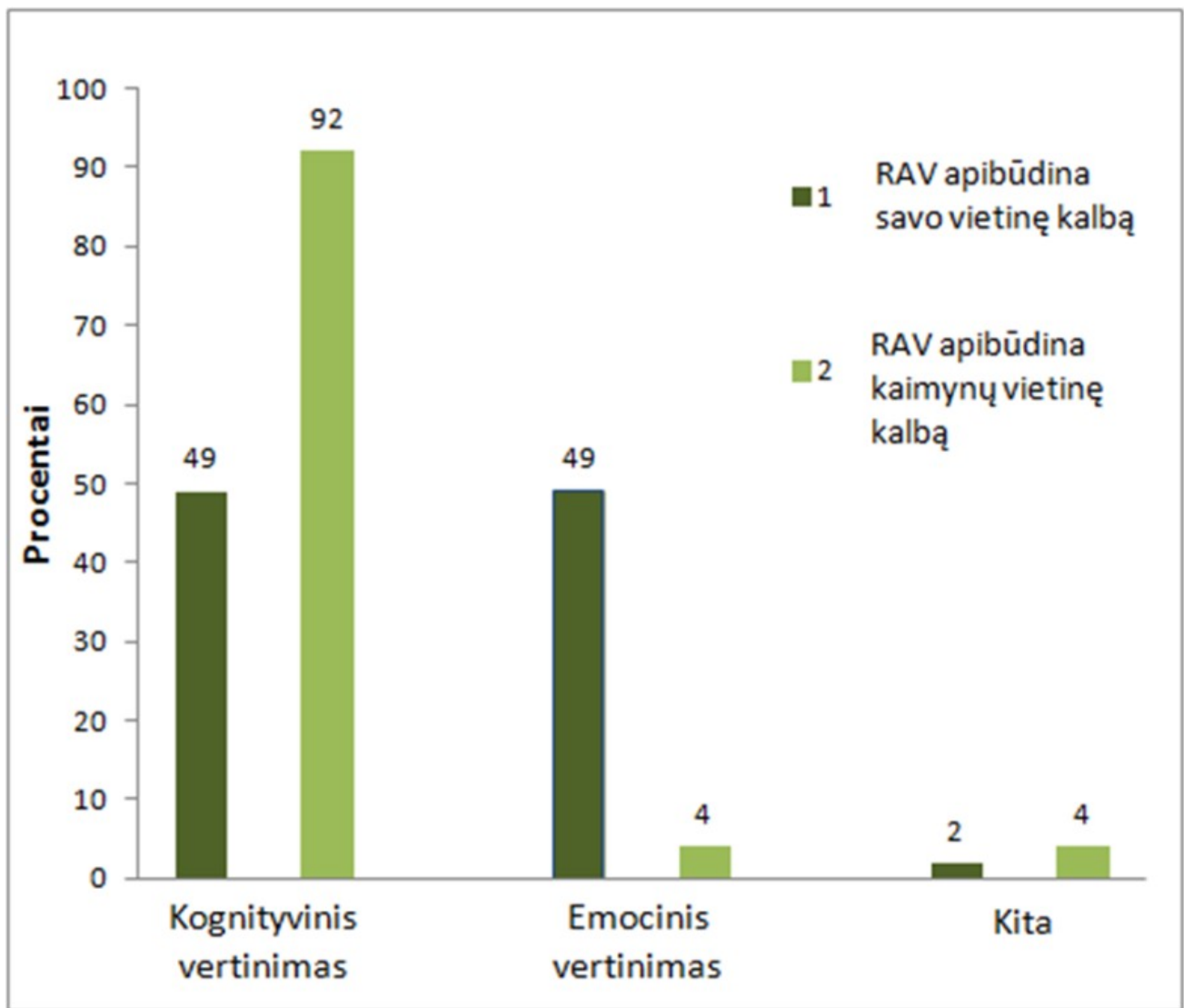
vidurinei (31–50 m.) ir jaunesniajai (iki 30 m.) kartoms. Taigi iš vieno punkto gauta po kelis vertinimus. Atsakymai pagal atskiras kartas nediferencijuoti. Koreliacijos tarp tarminės raiškos vertinimo ir sociolingvistinių kintamųjų šiame tyrime neieškota.

1 pav. Tiriamieji rytų aukštaičių vilniškių arealai

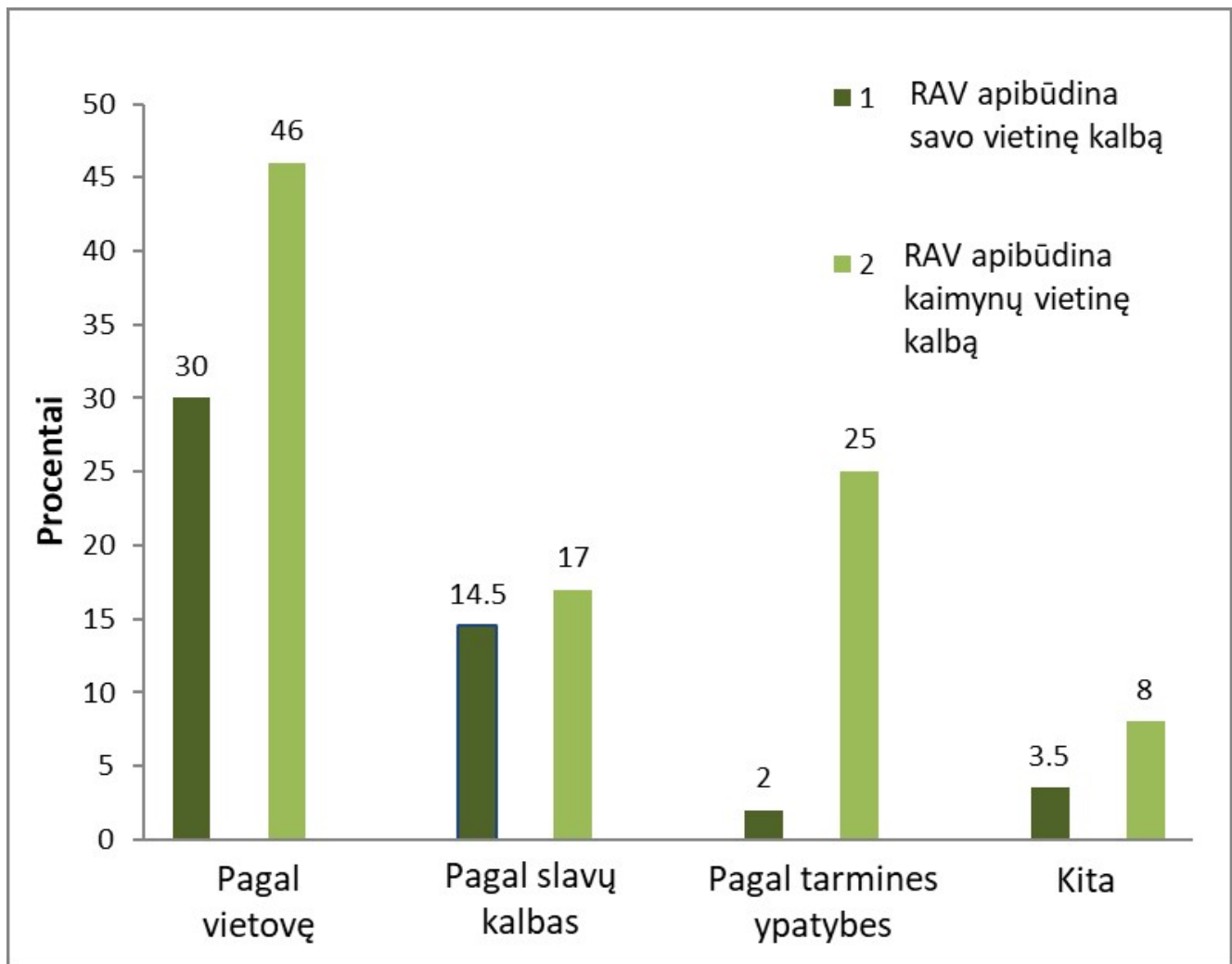
Tarminės kalbos vertinimas rytų aukštaičių vilniškių arealuose. Vietinio dialekto vertinimas, kaip ir kalbinės nuostatos, kalbos variantų vertinimai, gali būti kategorizuojamas pagal dvi dimensijas: kognityvinę ir emocinę (estetinę) (Garrettas, Williams, Evans 2005, 37–54). Anketų duomenys rodo (žr. 2 pav.), kad vertindami savo vietinį kalbėjimą vilniškiai pasitelkia tiek kognityvinį, tiek emocinį (estetinį) vertinimą (po 49 proc. atsakymų), o kaimyninių arealų vietinė kalba beveik visada (92 proc. atsakymų) apibūdinama kognityviniu aspektu. Nors abu vertinimo aspektai yra subjektyvūs, vis dėlto kognityvinis vertinimas, susijęs su pažinimu ir objektyvia tikrove, dažniausiai yra neutralus, o emocinis vertinimas, tikėtina, turės papildomą konotaciją, rodančią tarmės vartotojo santykį su apibūdinamu dalyku. Tik nedidelė anketų atsakymų dalis (2–4 proc.) nepriskiriama nei kognityviniam, nei emociniam (estetiniam) vertinimui. Neaiškios

motyvacijos vietinės kalbos apibūdinimai (pvz.: Ceikinių kaimo gyventojai savo kalbėjimą apibūdina kaip *ceikinski peiliukiniai*, Dvarkščių kaimo gyventojai Ceikinių gyventojus apibūdina kaip *smėliukinius*) šiame straipsnyje neanalizuojami, nes šie vertinimai susiję ne su kalbos ypatybėmis, o su ekstralingvistiniais faktoriais: vietovių geografiniais ypatumais, gyventojų būdo ypatybėmis ir kt.

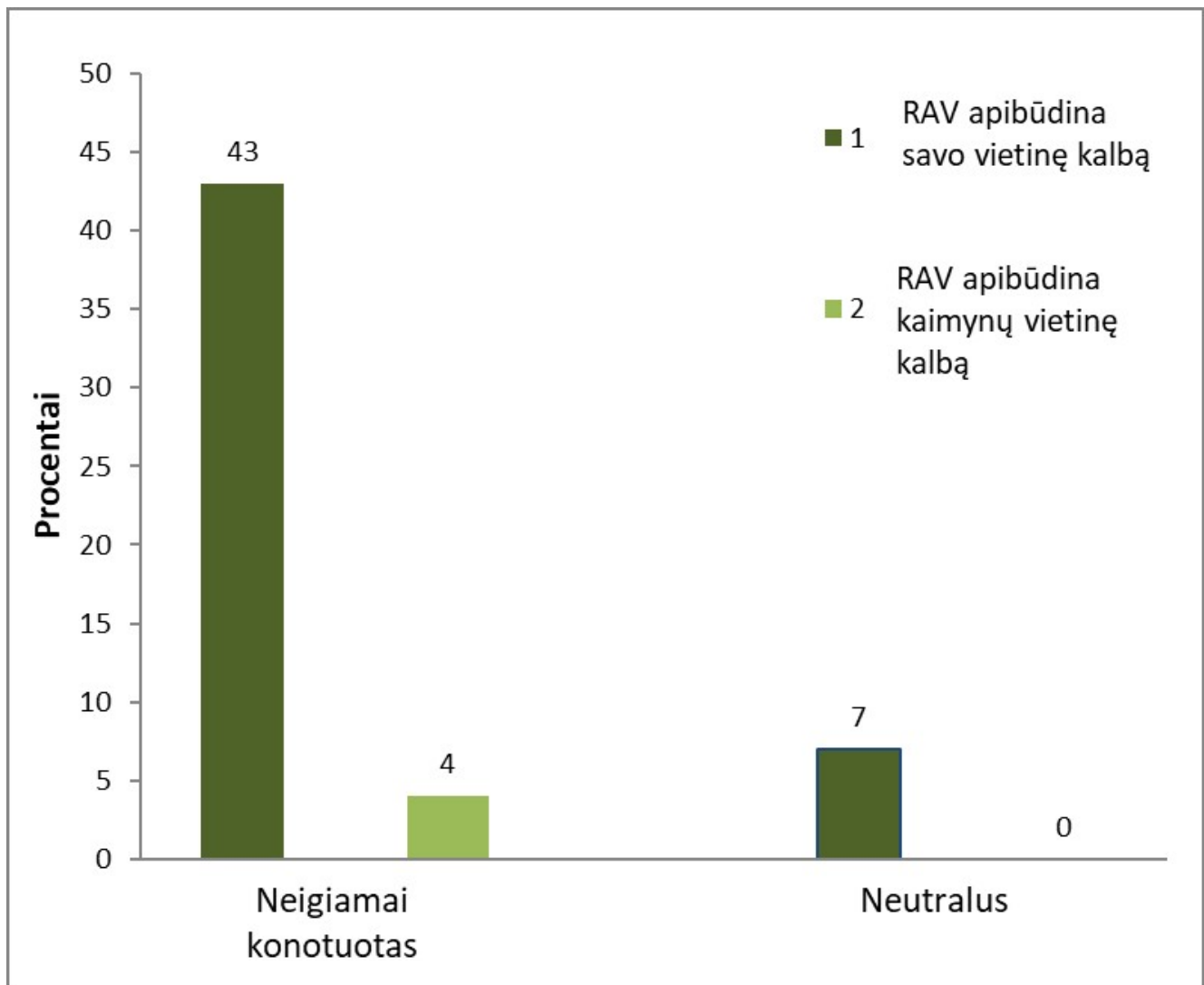

2 pav. Tarminės kalbos vertinimas rytų aukštaičių vilniškių arealuose

Atskirai aptarsime du pagrindinius tarminės kalbos vertinimo aspektus rytų aukštaičių vilniškių plote – kognityvinį ir emocinį (estetinį): šie duomenys apibendrinti 3-4 pav.

3 pav. Kognityvinis rytų aukštaičių vilniškių tarminės kalbos vertinimas (procentais)

4 pav. Emocinis (estetinis) rytų aukštaičių vilniškių tarminės kalbos vertinimas (procentais)

Kognityviniam vertinimui priskiriamus vietinio dialekto apibūdinimus galima suskirstyti į grupes pagal šiuos požymius (žr. 3 pav.): 1) pagal vietovę, kurioje dialektas vartojamas; 2) pagal tame areale dominuojančias kalbas (papr. slavų); 3) pagal tarmines ypatybes; 4) kita. Savo vietinę kalbą rytų aukštaičiai vilniškiai dažniausiai apibūdina pagal vietovę (30 proc.) arba pagal tame areale vartojamas slavų kalbas (14,5 proc.), o kaimynų vietinė kalba paprastai pavadinama pagal vietovę (46 proc.) arba pagal būdingesnes tarmines ypatybes (25 proc.).

1. Pagal gyvenamąją vietovę:

a) apibūdina savo kalbėjimą (30 proc.), pvz.: *ceikineliniai* (Ceikinėlių kaimo gyventojai), *ceikinski* (Vaikučių, Ceikinių kaimų gyventojai), *paceikiniukai* (Aidukų kaimo, esančio prie Ceikinių, gyventojai), *daugeliškėnų tarmė* (Šiūlėnų

gyventojai), iš *Kackonių eina* (Kackonių kaimo gyventojai), *kelpuciniai*, *pečiurkiniai* (Tverečiaus gyventojai, pagal gretimus Pečiurkų, Kelpučių kaimus), *saliniai* (Didžiasalio gyventojai), *švenčionska tarmė* (Švenčionių gyventojai), *tverečenska tarmė* (Radiškės kaimo gyventojai), *tverečiniai* (Tverečiaus, Lazinkų, Sekonių kaimų gyventojai), *tverečėnai* (Didžiasalio, Vosiūnų kaimų gyventojai), *tverecka uturka* (Tverečiaus gyventojai);

b) apibūdina kaimynų kalbėjimą (46 proc.), pvz.: *aducenskas* (Adučiškio gyventojas), *gilūcinis* (Gilūtų gyventojas), *ignalinski* (Ignalinos gyventojai), *labanorski* (Labanoro gyventojai), *melagenskas*, *melagiai*, *melagenščina*, *mielagėniškiai* (Mielagėnų gyventojai), *pabrodski* (Pabradės gyventojai), iš *Rakiškio* (Rokiškio apylinkių gyventojai), *strigailis* (Strigailiškio gyventojas), *tverečenski*, *tverečėnai* (Tverečiaus gyventojai), iš *pa Utenas* (Utenos apylinkių gyventojai).

Vietinių dialektų apibūdinimai pagal gyvenamąją vietą, viena vertus, atskleidžia tiriamųjų prisirišimą prie vietos, emocinį ryšį tarp asmens ir erdvinės aplinkos (ang. *place attachment*, žr. Inalhan, Yang, Weber 2021, 181–194), kita vertus, parodo subjektyvias „savo“ ir „kaimyninių“ arealų ribas vietinio kalbos bendruomenės nario požiūriu.

2. Pagal slavų kalbas:

a) apibūdina savo kalbėjimą (14,5 proc.), pvz.: *polska-ruska-belaruska utarka* (t. y. lenkų-rusų-baltarusių kalba su lietuviškais intarpais), *tuteišų kalba*, *visokių žodžių primaišyta*; *maišyta*, *nes yra baltarusiškų žodžių*; *mešanka* (t. y. įvairių kalbų mišinys), *surusinta*, *daug rusiškų žodžių*;

b) apibūdina kaimynų kalbėjimą (17 proc.), pvz.: *maskolių* (rusų) *kalba*, *gudų* (baltarusių) *kalba*, *šlėktos* (lenkai), *tuteiša* (vietinė) *kalba*.

Dažnas vietinės kalbos apibūdinimas pagal dominuojančias kalbas rodo, kad rytų aukštaičiai vilniškiai identifikuoja savo aplinką kaip daugiakalbę, heterogenišką, kurioje lietuvių kalbos vietinės atmainos nuolat kontaktuoja su slavų kalbų vietiniais variantais. Skirtingų kalbų koegzistavimas suvokiamas kaip unikalūs, išskirtiniai šių arealų bruožas. Taip pat pastebėtina, kad slavų tautybės apibūdinamos ne neutraliais bendrinės kalbos žodžiais, o tarmėje vartojamais stilistiškai konotuotiems atitikmenimis: *gudas* „baltarusis“, *maskolius* „rusas“, *šlėkta* „sulenkJęs lietuvis“, *tuteišas* „vietinis“ (plg. LKŽe:

3. Pagal tarmines ypatybes:

a) apibūdina savo kalbėjimą (2 proc.), pvz.: *panašūs in dzūkus*;

b) apibūdina kaimynų kalbėjimą (25 proc.), pvz.: *aducenski cieksi*, „*ciek ciek*“ *sako* (Sekonių gyventojai apibūdina kaimyninio Adutiškio arealo gyventojų kalbą), *ciksi* (Švenčionių gyventojai apibūdina kaimynus,), *tverečėnai cieksi* (Šiūlėnų gyventojai apibūdina Tverečiaus miestelio kalbą), *ceikinski cieksi, dzieksi* (Navikų gyventojai apibūdina Ceikinių kaimo kalbą), *ceikinski myga liežiuvį* (Vosiūnų gyventojai apibūdina Ceikinių kalbą), *mielagėniškiai įterpia „brio“* (Vosiūnų gyventojai apibūdina Mielagėnų miestelio kalbą).

Pagal tarmines ypatybes kur kas dažniau apibūdinamas kaimynų kalbėjimas, o savo kalbos ypatumams, savistabai skiriama mažiau dėmesio. Pastebimos būdingiausios kaimynų kalbos ypatybės, kalbėjimo maniera, garsų tarimo būdas. Viena iš labiausiai girdimų tarmės ypatybių – dzūkavimas: atkreipiamas dėmesys, kad kaimyniniuose arealuose dzūkuojama ne tik pagal pirmąją ypatybę (vietoj *č*, *dž* tariama *c*, *dz*), bet ir pagal antrąją ypatybę, t. y. vietoj *t*, *d* tariama *c*, *dz*, taip pat vietoj „*tiek*“ tariama „*ciek*“ (plg. žodį *cieksėti* „dzūkuoti“, LKŽe: <https://ekalba.lt/lietuviu-kalbos-zodynas/>). Pastebima kitokia kaimynų artikuliacija („*myga liežiuvį*“), polinkis minkštinti priebalsius (vietoj sutrumpėjusios formos *bro* „*brol* (šauksmininko l.)“ vartojama *brio*) ir kt.

4. Kitos motyvacijos tarminės kalbos vertinimo atvejų nėra daug. Rytų aukštaičiai vilniškiai:

a) apibūdina savo kalbėjimą (3,5 proc.): 1) pagal gyvenamosios vietos ypatumus, pvz.: Adutiškio tarmė vadinama *mieščianiška kalba*, nes ja kalbėta tik miestelio ribose, gyventojai save vadino *mieščianimis*; 2) pagal istorines aplinkybes, pvz.: *lenkų užimtas kraštas* (turima omenyje Vilniaus krašto okupacija 1919–1939 m., demarkacijos linija ėjo per Švenčionių ir Ignalinos rajonų gyvenvietes);

b) apibūdina kaimynų kalbėjimą (8 proc.): 1) kaip opoziciją tarminei kalbai: *utarija gramatniai* (kalba gramatiškai, t. y. kaip reikalauja bendrinės kalbos normos); 2) kaip opoziciją senųjų vietos gyventojų – senbuvų – kalbai: kaimynai vadinami *atajonimis* (atvykusiais iš kitur, atėjūnais), *naujokais* (naujakuriais).

Emocinis (estetinis) vertinimas rytų aukštaičių vilniškių arealuose dažniausiai pasitelkiamas apibūdinant savo kalbėjimą (49 proc.) ir tik retais atvejais – kaimynų kalbėjimą (4 proc., žr. 2 pav.). Be to, didžioji dalis emocinio vertinimo atvejų yra neigiamai konotuoti, neutralių atvejų yra nedaug, o teigiamai konotuito vertinimo tirtuose punktuose neužfiksuota (žr. 4 pav.).

1. Neigiamai konotuotas vertinimas esti, kai rytų aukštaičiai vilniškiai:

a) apibūdina savo kalbą (43 proc.) emociniu aspektu (pvz.: *kaimiška, prasta kalba, kaimietiška utarka, ūturka* (kalba), *kalbama po prostu* (paprastai), *po prostemu* (paprastai), *paprastai, dzerevnia* (kaimas)) bei estetiniu aspektu (*neteisinga, negraži kalba; nei velnias, nei gegutė*);

b) apibūdina kaimynų kalbėjimą (4 proc.), pvz.: *prasta kalba*.

Anketos rodo, kad rytų aukštaičiai vilniškiai vietinę kalbą lygina su kodifikuotu, taisyklingu, prestižiniu bendrinės kalbos variantu ir tarmę laiko netaisyklinga (*neteisinga*), taigi tarmei priskiriamas klaidingos kalbos požymis (plg. Aliūkaitė, Mikulėnienė, Čepaitienė, Geržotaitė 2017, 287). Be to, vietinė kalba įvardijama kaip prasta, tinkama tik kaimiškoms vietovėms, vadinasi, ji laikoma menkesnės socialinės vertės, mažiau patraukli nei, pavyzdžiui, bendrinė kalba. Epiteto „negraži“ priskyrimas tarminei kalbai taip pat suponuoja menką tarmės vertinimą bei prestižą, nes estetišie argumentai koreliuoja su socialinėmis konvencijomis. Neigiamas socialinis tarminės kalbos vertinimas gali tapti viena iš tarmės nevartojimo priežasčių.

2. Neutralus vertinimas pasitelkiamas tik savo kalbėjimui apibūdinti: 7 proc. rytų aukštaičių vilniškių anketų atsakymuose nurodė, kad kalba *tarmiškai, lietuviškai* (pvz., Švenčionių gyventojai), taip nubrėždami aiškią ribą tarp lietuvių ir kitų (ppr. slavų) kalbų.

Tirtuose rytų aukštaičių vilniškių punktuose neutralaus emocinio (estetinio) kaimynų kalbos vertinimo neužfiksuota (0 proc.). Nerasta ir teigiamai konotuito vietinės kalbos vertinimo (žr. 4 pav.). Tyrimas parodė, kad rytų aukštaičių vilniškių emocinės (estetinės) nuostatos tarminių kodų atžvilgiu dažniausiai esti neigiamai konotuitos.

Apibendrinamosios pastabos. Ištyrus rytų aukštaičių vilniškių 34 „Lietuvių kalbos atlaso“ punktų (Švenčionių ir Ignalinos r.) gyventojų tarmines nuostatas

nustatyta, kad:

1) apibūdindami savo kalbėjimą rytų aukštaičiai vilniškiai pateikia tiek kognityvinį (49 proc. ištirtų atvejų), tiek emocinį (estetinį) vertinimą (49 proc. ištirtų atvejų). Pastebėtina, kad emociniame vertinime dominuoja neigiama vietinės kalbos, arba tarminio kodo, konotacija (pvz.: *neteisinga, negraži, prasta, kaimietiška kalba; nei velnias, nei gegutė* ir t. t.);

2) apibūdindami kaimyninius dialektus rytų aukštaičiai vilniškiai dažniausiai pasitelkia kognityvinį vertinimą (92 proc. ištirtų atvejų), o emocinis menkinamasis vertinimas tesudaro 4 proc., t. y. kaimynų kalba paprastai apibūdinama remiantis objektyviais kriterijais (pagal vietovės pavadinimą, pagal kitas vartojamas kalbas (ppr. slavų), pagal tarmines ypatybes), o neobjektyvaus – emocinio ar estetinio – vertinimo vengiama;

3) neigiamas emocinis (estetinis) tarminio kodo vertinimas rytiniuose rytų aukštaičių vilniškių arealuose tiesiogiai koreliuoja su menka socialine tarmės verte (ang. *evaluation precedes variation* – Kristiansen, 1998, 115–130). Tyrimo rezultatai atskleidė menką pačių rytinių Lietuvos arealų gyventojų savivertę bei polinkį stigmatizuoti savo tarminį kalbėjimą net artimiausių kaimynų, taip pat rytų aukštaičių vilniškių, atžvilgiu.

O kokia situacija kitose Aukštaitijos patarmėse? Tyrimų rezultatai rodo, kad tik kiek daugiau nei trečdalis (36 proc.) Aukštaitijos miestų gyventojų mano, kad aukštaitiška tarmė yra tinkamas bendravimo kodas tiek mieste, tiek kaime (Ramonienė 2013, 89). Užtat Žemaitijoje manoma, kad ne žemaičių, o aukštaičių tarmė yra prestižiškesnė, vertingesnė, suteikianti socialinį ekonominį pagrindą ir daugiau galimybių, atliekanti daugiau funkcijų (Kliukienė 2013, 102). Neigiamos žemaičių nuostatos savo tarmės atžvilgiu gali būti susijusios su žemaičių tarmės skirtingumu, „pernelyg dideliu“ nutolimu nuo prestižiniu laikomo standartinio varianto (plg. Ramonienė 2017, 102–103). Dzūkijoje nustatytas menkas tarminio kodo vertinimas: prestižiniu dialektu dzūkų tarmę laiko tik 38,89 proc. respondentų (Kalėdienė 2013, 149). Tačiau vakarų aukštaičių kauniškių plote, iš kurio kilo bendrinė lietuvių kalba, nuostatos savos tarmės atžvilgiu yra teigiamos – suvalkiečiai linkę kalbėti tarmiškai ir tapatintis su Suvalkijos regionu (Dabašinskienė, Dagilytė 2013, 122). Skirtingai nei Žemaitijoje, vakarų aukštaičių kauniškių patarmei prestižiškumo suteikia jos artimumas standartiniam variantui, turinčiam valstybinės kalbos statusą.

Tyrimo rezultatai, atskleidę rytų aukštaičių vilniškių neigiamas nuostatas dėl tarminio kodo, leidžia ateityje prognozuoti menkesnę tarminės raiškos sklaidą rytiniuose Lietuvos pakraščiuose. Vis dėlto šių duomenų absoliutinti nevertėtų, nes tyrimai (plg. Aliūkaitė, Mikulėnienė, Čepaitienė, Geržotaitė 2017, 117) taip pat rodo, kad vietos gyventojai aktyviai renkasi kalbėti tarminiu kodu, nors pripažįsta jį esant negražų, netaisyklingą ar socialiai neigiamą (kaimietišką). Noras priklausyti vietos bendruomenei, būti vietinio kontinuumo dalimi skatina gyventojus kalbėti vietiniu dialektu. Išlaikyti kalbinę įvairovę regionuose galima ir sąmoningai ugdant kalbinę toleranciją bei kalbines nuostatas (plg. Ramonienė 2017, 110). Prie tarminio kalbėjimo prestižo bei rytų aukštaičių savivertės kėlimo prisideda ir 2023-ųjų paskelbimas Aukštaitijos metais. Tai proga iš naujo atrasti Aukštaitijos istoriją, kultūrą ir nematerialųjį jos paveldą – tarmes.

Literatūra

Aliūkaitė, Daiva, Jurgita Jaroslavičienė, Violeta Meiliūnaitė 2014, Teoriniai medžiagos rinkimo pagrindai. Anketų (klausymynų) sudarymo principai, *XXI a. pradžios lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai)*, sudarė Danguolė Mikulėnienė ir Violeta Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis, 49–62.

Aliūkaitė, Daiva, Danguolė Mikulėnienė, Agnė Čepaitienė, Laura Geržotaitė, *Kalbos variantiškumas ir jo vertinimas perceptyviosios dialektologijos požiūriu: variantų ir vietų vaizdiniai*. Vilnius: VU leidykla, 2017.

Bartmiński, Jerzy 1986, Czym się zajmuje etnolingwistyka, *Akcent* 4 (26), 16–22.

Dabašinskienė, Ineta, Eglė Dagilytė 2013, Suvalkiečių išskirtinumas: būdo savybės ar kalbėjimas? *Miestai ir kalbos II: Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 105–123.

Edwards, John, 2006: Language attitudes, *Encyclopedia of Language & Linguistics*, 2nd edition, New York: Elsevier, 324–331.

Garrett, Peter; Angie Williams, Betsy Evans 2005, Accessing Social Meanings: Values of Keywords, *Acta Linguistica Hafniensia* 37(1), 37–54.

Inalhan, Goksenin, Eunhwa Yang, Clara Weber 2021, Place attachment theory, *A Handbook of Theories on Designing Alignment between People and the Office*

Environment, Oxon, New York: Routledge, 181–194.

Kalėdienė, Laima 2013, Požiūris į tarmes ir nuostatos dėl jų vartojimo trijose Dzūkijos etnografinio regiono dalyse, *Miestai ir kalbos II: Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 125–151.

Kliukienė, Regina 2013, Tarmės mokėjimas, vartojimas ir nuostatos Žemaitijos regione, *Miestai ir kalbos II: Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 91–103.

Kristiansen, Tore 1998, The role of standard ideology in the disappearance of the traditional Danish dialects, *Folia Linguistica* 32 (1-2), 115–130.

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas, redaktorių kolegija: Gertrūda Naktinienė (vyr. redaktorė), Jonas Paulauskas, Ritutė Petrokienė, Vytautas Vitkauskas, Jolanta Zabarskaitė; programuotojai: Evaldas Ožeraitis, Vytautas Zinkevičius, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (atnaujinta versija, 2018). ISBN 9986-668-98-0, doi.org/10.35321/lkz. Prieiga internete: www.lkz.lt; <https://ekalba.lt/lietuviu-kalbos-zodynas/>.

Ramonienė, Meilutė 2013, Tarmės Aukštaitijos miestuose: mokėjimas, vartojimas ir kalbinės nuostatos, *Miestai ir kalbos II: Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 75–90.

Ramonienė, Meilutė 2017, Bendrinė kalba ir tarmė. Socialinės vertės skirtumai. *Lietuvių kalbos idealai. Kaip keitėsi geriausios kalbos idėja*, sudarė Loreta Vaicekauskienė, Vilnius: Naujasis Židinys-Aidai, 95–110.

Saville-Troike, Muriel 1990. *The Ethnography of Communication. An Introduction*. Oxford: Basil Blackwell.

XXI a. pr. lietuvių tarmės: geolingvistinis ir sociolingvistinis tyrimas (žemėlapiai ir jų komentarai), sudarė Danguolė Mikulėnienė ir Violeta Meiliūnaitė, Vilnius: Briedis, 2014.

Straipsnių ciklas „Lietuvių kalbos naujovės ir įdomybės“. Straipsnį rėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija.

Jei norėtumėte publikuoti visą straipsnį ar jo dalį, prašom nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

[1] Anketos buvo sukurtos 2012-2014 m. Lietuvių kalbos institute vykdyto projekto „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“ (projekto kodas Nr. VP1-3.1-ŠMM-07-K-01-028) metu. Plačiau žr.: *XXI a. pr. lietuvių tarmės* 2014, 378-380.